

Fritidsgårdar ur ett miljöpsykologiskt perspektiv

- **En studie om inredning, färglära och klasskillnader**

Av: Theodor Lundberg
Handledare: Jonas Lindström
Södertörns högskola | Institutionen för samhällsvetenskaper
Kandidatuppsats 15 hp
Examensarbete i socialt arbete | Höstterminen 2018
Programmet för socialt arbete med storstadsprofil

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att undersöka fritidsgårdar ur ett miljöpsykologiskt perspektiv, där det ingår att jämföra fritidsgårdar från starka respektive svaga socio-ekonomiska områden. Uppsatsen undersöker bland annat psykologiska effekter av fritidsgårdarnas fysiska miljö. Studiens empiri bygger på kvalitativa intervjuer med fritidsledare från sex olika fritidsgårdar, varav tre fritidsgårdar från socio-ekonomiskt svaga områden och tre från socio-ekonomiskt starka områden. Studiens teoretiska referensram utgörs framförallt av miljöpsykologi och teorier om ekonomiskt och etnisk segregation i storstadsmiljö. Uppsatsen innehåller en historisk redogörelse för fritidsgårdar i Sverige och med hjälp av denna bakgrund kan studiens empiri också förstås ur en historisk kontext. Resultatet visar att fritidsgårdar använder sig av miljöpsykologi i syfte att påverka ungdomar samt att den fysiska miljön skiljer sig åt beroende på områdets socio-ekonomiska status. I min diskussion presenterar jag argument för att miljöpsykologiska val drivs på och förhandlas fram av enskilda aktörer vilket förklarar varför fritidsgårdarna skiljer sig åt och varför de lyckas olika bra med att skapa en fysisk miljö som ungdomar uppskattar. Avslutningsvis redogör jag för miljöpsykologi som en växande trend och ger förslag till vidare forskning.

Titel: Fritidsgårdar ur ett miljöpsykologiskt perspektiv – En studie om inredning, färglära och klasskillnader.

Författare: Theodor Lundberg

Antal ord: 11729

Nyckelord: Fritidsgårdar, miljöpsykologi, segregation, klass

Abstract

The purpose of this study is to investigate recreational youth centers from an environmental psychological perspective, which includes comparing recreation centers from strong and weak socio-economic areas. The essay examines, among other things, psychological effects of the recreational youth centers physical environment. The study's empirical data is based on qualitative interviews with youth leaders from six different recreational youth centers, three of which are from socio-economically weak areas and three from socio-economically strong areas. The study's theoretical frame of reference mainly consists of environmental psychology and theories of economic and ethnic segregation in the urban environment. The essay contains a historical account of recreation centers in Sweden and with the help of this background the study's results can also be understood from a historical context. The result shows that recreation centers use environmental psychology to influence young people and that the physical environment differs depending on the socio-economic status of the area. In my discussion, I present arguments that environmental psychological choices are driven on and negotiated by individuals, which explains why the recreational youth centers differ and why they succeed differently in creating a physical environment that young people appreciate. In my conclusion, I describe environmental psychology as a growing trend and give suggestions for further research.

Title: Fritidsgårdar ur ett miljöpsykologiskt perspektiv – En studie om inredning, färglära och klasskillnader.

Author: Theodor Lundberg

Number of words: 11729

Key words: Recreational youth centers, environmental psychology, segregation, class

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1. Syfte och frågeställningar	6
1.2. Metod	6
1.2.1 Kvalitativa intervjuer	6
1.2.2 Sortera, reducera och argumentera	7
1.2.3 Urval av intervjupersoner	7
1.2.4 Etiska överväganden	8
1.2.5 Metoddiskussion	9
1.3. Teoretiska utgångspunkter	9
1.3.1 Vetenskapsteoretiska perspektiv	10
1.3.2 Miljöpsykologi	10
1.3.3 Segregation i storstadsmiljö	14
2. Bakgrund	15
2.1. Fritidsgårdens historia	15
2.2. Tidigare forskning	17
3. Resultat	19
3.1. Fritidsgård Björnen	19
3.2. Fritidsgård Lejonet	20
3.3. Ungdomshuset Duvan	20
3.4. Fritidscentret Draken	21
3.5. Ungdomszonen Fisken	22
3.6. Mötesplatsen Vargen	23
4. Analys	24
4.1. Miljöpsykologisk analys av fritidsgårdar	24
4.2. Socio-ekonomisk påverkan av den fysiska miljön och upplevelsen av den	26
4.3. Diskussion	28
6. Bilagor	38
Bilaga 1 – intervjuguide	38

1. Inledning

Jag har arbetat på en fritidsgård för funktionshindrade som var belagt i en parklek för dagisbarn. På ett äldreboende för dementa instruerades jag att placera de boende framför nyheterna varje kväll. En särskola för funktionshindrade var en omgjord kontorsbyggnad med ändlösa, anonyma korridorer utan ett spår av grönska. Det som är gemensamt för dessa upplevelser är att det verkar som att inredningsval har gjorts av slump och i mån av intresse, snarare än att det har utformats i egenskap av utbildning. Detta är ett problem då den fysiska miljön är fundamental för hur en verksamhet används och upplevs.

Miljöpsykologi är den forskningsgren som beskriver hur människan påverkas av sin fysiska omgivning och hur människan bidrar till att förändra och skapa denna miljö, t.ex. i planering och utformning av platser där människor befinner sig (Küller 2005, s. 28–29). Människor mår i regel bra av grönska, tillgång till dagsljus och av inredning av hög status (Janssens & Laike 2006, s. 16, 18). En dåligt utformad miljö, där det till exempel råder en stor osäkerhet av hur dörrar, trappor eller entréer ska användas kan orsaka frustration, aggressivitet eller hjälplöshet (Ibid. s. 14–15).

På äldreboenden har forskning visat att konst kan verka hälsofrämjande (Wijk 2004, s. 214) och på sjukhus har patienter som själva har kunnat reglera ljudnivån blivit friskare (Janssens & Laike 2006, s. 10). Det finns ergonomiska studier som undersöker arbetsmiljöer som kontor eller industrier (Küller 2005, s. 21) och pedagogiska studier som visar att en mer lågintensiv miljö gynnar autistiska barn medan en komplex, variationsrik miljö har en terapeutisk effekt på barn med hyperaktivt beteende (Laike 2005, s. 127). Dock finns det kunskapsluckor i denna forskningsvärld, framförallt ungdomars perspektiv (Törnquist 2005 s. 11). Ungdomar verkar vara en osynlig målgrupp inom miljöpsykologi och så vitt jag vet är denna uppsats den första som tar ett miljöpsykologiskt grepp om fritidsgårdar.

Detta är en högst aktuell fråga för socialt arbete då fritidsgårdar eller annan öppen ungdomsverksamhet är relaterade till demokrati, jämställdhet och ett ”aktivt deltagande i samhällslivet” som beskrivs i Socialtjänstlagen (Lindström 2014, s. 4). Myndigheten för civil- och ungdomsfrågor menar att fritidsgårdar är en arena där sociala myndigheter har en unik chans att nå ungdomar (MCUF 2016, s. 16) samtidigt som fritidsgårdarna får allt färre besökare (Ibid. s. 8). Kan

detta problem förstås med hjälp av miljöpsykologi? Med kvalitativ metod får jag möjlighet att göra en undersökning på djupet om hur den fysiska miljön eventuellt påverkar en fritidsgård. Att problematisera något som andra skulle ta för givet, till exempel varför en vägg är blå eller vilket material en soffa är gjord av, är en stor del av forskning (Dannefjord 2005, s. 41).

1.1. Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med denna studie består i att med kvalitativ metod undersöka fritidsgårdar ur ett miljöpsykologiskt perspektiv. Uppsatsen ämnar ta reda på vilken betydelse en fritidsgårds fysiska miljö har och på vilket sätt den fysiska miljön skiljer sig åt mellan socio-ekonomiskt starka områden respektive svaga områden samt hur upplevelsen om inredningen ter sig annorlunda beroende på socio-ekonomisk kontext. Studiens frågeställningar blir således:

- Hur kan en fritidsgårds fysiska miljö förstås och problematiseras med ett miljöpsykologiskt perspektiv?
- Hur kan en fritidsgårds fysiska miljö förstås utav det intilliggande områdets socio-ekonomiska status?

1.2. Metod

I följande avsnitt kommer en redogörelse om intervjumetod, om de urval jag gjort, hur jag bearbetat mitt material samt hur min undersökning svarar mot forskningsetiska principer. I den avslutande diskussionen beskriver jag bl.a. positiva och negativa aspekter med olika metoder, betänkligheter som dykt upp under intervjuer och svårigheter med att bearbeta material.

1.2.1 Kvalitativa intervjuer

Jag har valt att genomföra ostrukturerade (men väl förberedda) fokusintervjuer som innebär att man tar frågorna i den ordning det passar, att följdfrågor ställs spontant (Trost 2010, s. 39) och att nästan alla frågor behandlar samma ämne (Ibid. s. 43) Ibland kan respondenten beskriva ett för intervjuaren nytt fenomen och då är det bra med en lös form som möjliggör följdfrågor. Detta gör att intervjun upplevs mer organiskt och som ett samtal, vilket gör att respondenten slappnar av och bidrar med nyanserade svar (Ibid. s. 55). Att låta den som blir intervjuad styra ordningen kallas att vara följsam och är bland det viktigaste under en intervju (Ibid. s. 72). Det är också gynnsamt för intervjun att respondenten får vara i en miljö som denna känner sig trygg i, till exempel en arbetsplats eller en annan miljö som respondenten själv valt (Ibid. s. 65).

1.2.2. Sortera, reducera och argumentera

I kvalitativa undersökningar kan empirin vara av en nästan oöverskådlig stor mängd. Detta kan man undvika genom att från början begränsa intervjutiden, att bara ha med relevanta frågor eller att inte använda sig av för många respondenter (Rennstam & Wästerfors 2011, s. 196). För att kunna påbörja sorteringsprocessen måste man först bli väl förtrogen med texten. Det kan krävas flera omläsningar innan man känner sig bekväm nog att rubricera olika citat. Man kan börja med större kategorier, t.ex. ”kritik” för att sedan sätta mer specifika etiketter på varje citat, t.ex. ”kritik mot chefen” (Ibid. s. 196). Syftet är att ett mönster ska framträda men för att detta ska vara möjligt måste man först vara väl påläst i sin teori, eftersom det är med det teoretiska perspektivet man ska granska sitt material (Ibid. s. 202).

Nästa steg är att reducera, att bestämma vad som är relevant för undersökningen. Man kan göra urval genom föra dialog med sitt material –”lyssna” till sitt material, sedan ge ”replik”, alltså att hitta de citat som är särskilt intressanta och som analytikern vill kommentera på (Ibid.) Analytikern bör utgå från vad som är intressant för uppsatsen, alltså vad som tydligast illustrerar det fenomen som uppsatsen syftar till att belysa (Ibid. s. 204). Med tydliga exempel kan analytikern gå vidare till att argumentera. Det gör man genom att samla flera tydliga exempel som visar på samma sak under en etikett. Namnet på etiketten kan tänkas vara ett svar på forskningsfrågan (Ibid. s. 206). Målet med argumentering kan vara att ge ny innebörd till ett redan existerande begrepp eller att definiera ett nytt fenomen (Ibid. s. 208).

1.2.3. Urval av intervjupersoner

I min undersökning har jag intervjuat personal från sex olika fritidsgårdar, jämt fördelade i socio-ekonomiskt svaga respektive starka områden. Jag intervjuade faktiskt en sjunde fritidsgård som jag valde att inte ta med i undersökningen då jag inte ansåg att det tillförde någon särskilt ny information, utan istället bekräftade vad andra fritidsledare redan hade sagt. Jag hade alltså vid sex intervjutillfällen nått teoretisk mättnad (Bryman 2008, s. 436).

Anledningen till att jag har valt att intervjua fritidsledare istället för ungdomar är dels på grund av att Södertörns Högskola inte tillåter mig att intervjua någon under 18 år men också på grund av att jag finner det mindre intressant att intervjua ungdomar än fritidsledare. Även om fritidsgårdens fysiska miljö planeras för dess ungdomar behöver inte ungdomarna jag intervjuar vara representativa för hur den fysiska miljön uppfattas, eller kompetenta nog att diskutera ämnet.

Det finns en risk att de fritidsledarna som ställer upp i undersökningen är mer benägna att vara positiva än de som inte väljer att ställa upp men detta anser jag inte vara sant för min undersökning. Istället verkade många respondenter nöjda över att ges ett utrymme för även negativa känslor. Jag har försökt att möjliggöra kritik genom att erbjuda anonymitet och genom att ställa frågor som inte syftar till att skapa syndabocker eller att döma någon (se bilaga 1.).

För att kunna besvara mina frågor om socio-ekonomiska skillnader identifierade jag olika områden med hjälp av listor som placerar Stockholms olika områden efter ekonomisk skala (Sundling & Halth 2017). Jag läste också tidningsartiklar om fritidsgårdar i Stockholmsområdet som gjort satsningar på inredningen och hörde av mig till dom. Att låta urvalet bestämmas av undersökningens frågeställningar kallas målinriktad urval (Bryman 2008, s. 434). Min ambition var främst att intervjua fritidsledare som har befogenhet att besluta kring den fysiska miljön men jag godtog också fritidsledare som har arbetat med inredningen eller är särskilt intresserad av ämnet. Att först söka sig till organisationen i fråga, för att sedan specificera intervjupersonen inom organisationen kan beskrivas som ett tvåstegsurval (Zetterquist & Ahrne 2011, s. 42). Undersökningen har använt sig av båda dessa urvalsmetoder.

Eftersom respondenterna har kompetens att besvara mina frågeställningar och gör det under intervjutillfällena anser jag att studien har en hög grad av validitet, alltså att det studien avser sig undersöka också undersöks (Bryman 2008, s. 352). Intern reliabilitet handlar om en annan forskare som genomför samma undersökning hade kunnat få samma svar (Ibid.). I mitt fall tror jag inte att det är möjligt då jag använder mig av ostrukturerad intervju, något som per definition inte går att upprepa - varje intervjutillfälle kommer ge annorlunda svar.

1.2.4. Etiska överväganden

Min undersökning har utgått från Vetenskapsrådets (2011) fyra allmänna huvudkrav gällande individskyddskravet - informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Ibid. s. 6) som gemensamt innebär att de individer som medverkar i studien ska skyddas från skada och kränkning (Ibid. s. 5). Konfidentialitetskravet har med respondentens rätt att kräva anonymitet (Ibid. s. 12). I min första intervju sa respondenten att hon var osäker på att delta om hon inte kunde vara anonym. Hon var orolig på något sätt lämna ut information om de ungdomar hon jobbade med. Vi kom överens om att varken hennes namn eller områdets namn skulle publiceras i uppsatsen. I uppsatsen har jag döpt om fritidsgårdarna till olika djur, en lösning

som anonymiserade och neutraliserande. Jag har även gett nya namn till intervjupersonerna men behållit namnets genus och nationalitet (de utländska respondenterna har fått icke-svenska namn) då jag anser det vara relevant.

När jag har kontaktat respondenterna har jag beskrivit studiens syfte och särskilt betonat min vinkel att jämföra socio-ekonomiskt starka respektive svaga områden. Jag ville inte att någon skulle delta på oklara premisser och först efteråt förstå att man har fått stå exempel för ett ”fattigt” område. Enligt informationskravet är det min skyldighet att informera om dels undersökningens syfte men också om mitt lärosäte och vilket program jag läser (Ibid. s. 7). Inför intervjun går jag igenom intervjuens villkor, bland annat hur lång tid intervjun kommer att ta, att det är okej att avbryta och om studiens syfte. När jag fått respondentens godkännande har jag uppfyllt kriterierna för samtyckeskravet (Ibid. s. 9). Nyttjandekravet innebär att jag inte får föra vidare den information jag samlar in till kommersiella syften eller andra icke-vetenskapliga sammanhang (Ibid. s. 14), vilket jag såklart inte kommer att göra.

1.2.5. Metoddiskussion

I mina första mailutskick bad jag om att i anslutning till intervjun stanna i ytterligare en timme på fritidsgården för att observera hur ungdomarna använde miljön. I slutändan bestämde jag mig för att inte använda mig av observationer för att jag anser det vara en allt för subjektiv forskningsmetod som bygger på rekonstruktion av minnet (Franssén 2005, s. 65), de observationer som jag skulle bära med mig skulle vara kopplade till vad jag tycker är intressant och minnesvärt. Trots min kritiska inställning valde jag att innan intervjun gå runt i lokalen och samla intryck och ibland skriva ned något jag sett för att senare fråga om det. Att jag tidigare har arbetat som fritidsledare kunde vi småprata om innan intervjutillfället, vilket möjligen gjorde att respondenten slappande av och ”accepterade” mig (Ibid. s. 48). Då jag genomförde sex stycken intervjuer fick jag också väldigt mycket material. Jag ville att allt material skulle vara tillgängligt, även om vissa citat till en början kan känna irrelevanta kan de komma att nyansera diskussionsdelen eller visa sig vara viktig vid en omformulering av forskningsfrågan. Varje citat fick etiketter som t.ex. ”mys” eller ”sabotage” vilket gjorde det enklare för mig att söka i mitt material. Framförallt såg jag till att läsa igenom mina transkriberingar tills jag kunde dom utan och innan, vilket besparade mig mycket tid, särskilt i uppsatsens senare fas.

1.3. Teoretiska utgångspunkter

Nedan följer en teoridel som först behandlar fenomenologiska och hermeneutiska perspektiv då

miljöpsykologi har mycket med upplevelser att göra. Sedan redogör för jag för miljöpsykologi som forskningsgren; dess bakgrund och uttryck. Jag avslutar med en teoretisk översikt om segregation i storstadsmiljö och vilka psykologiska effekter det kan ge upphov till.

1.3.1. Vetenskapsteoretiska perspektiv

När man bedömer ett objekt kan man tala om estetik – ett ord som i sin grekiska ursprungsform betyder sinnesförmimelse eller att något är sinnligt tilldragande (Eulau 2014, s. 349). Sinnen som lukt, syn eller hörsel kan te sig väldigt olika, vilket förklarar varför vi också upplever så olika (Paulson 2004, s. 18). I en studie om konstbilder på ett äldreboende framgick det att sjuksköterskor önskade ”lämplig” konst, som förklarades som dekorativ, vacker och lättförstådd (Wikström 2014, s. 210–211). Man kan fråga sig om sjuksköterskorna utgick från sina egna preferenser eller de föreställda preferenserna hos vårdtagarna?

Vägen kunskapen tar mellan subjekt och objekt kan tolkas med olika teorier. Det fenomenologiska perspektivet är att kunskap är bestämd av sin kontext, att människan alltid gör en tolkning som är beroende på flera saker, bl.a. vår förförståelse (Danemark 2013, s. 35–36). En fenomenologisk verklighetsuppfattning menar att det är perceptionen, minnet och uppfattningen av ett objekt som är centralt (Sander 1999, s. 112). Att gå till botten med kunskap, att följa dess rötter, är enligt fenomenologins fader Edmund Husserl det enda sättet att frilägga kunskap - att ta sig förbi erfarenhetsbetingade faktorer som döljer kunskapen i en dimma av kontext (Ibid. s. 109).

Hermeneutiken menar att människor via sin tolkning gör världen till sin egen (Helleday & Wikander 2007, s. 22). Forskning visar att ungdomar i sitt identitetsskapande förlägger inre föreställningar utanför sig själv, alltså projicerar sidor av sig själv på omgivningen (Sandell 1997, s. 25). Detta kan förstås i begreppet ”*place attachment*” - fenomenet när människor knyter an till särskilda platser, vilket bland annat möjliggörs när individen själv har varit med och påverkat platsens utformning (Küller 2005, s. 19). Hur ungdomar applicerar sig själva på sin omgivning kan också förstås i det psykologiska begreppet ”*överföring*”, som innebär att de känslor individen härbärgerar överförs på människor och omgivning (Helleday & Wikander 2007, s. 105), till exempel kan konst som är allt för abstrakt och tolkningsbar upplevas som psykologiskt skadlig för människor i stressfyllda miljöer (Bower 1981, se Wikström 2014, s. 220).

1.3.2. Miljöpsykologi

Miljöpsykologi kallas den forskningsinriktning som intresserar sig för hur den enskilde människan tolkar, beskriver, föreställer sig och förstår sin omgivning. Ett miljöpsykologiskt perspektiv är relevant när man vill förstå varför människor i en viss miljö agerar och handlar på ett särskilt sätt; hur människor både lyckas och misslyckas att till exempel samarbeta eller kommunicera med varandra (Nordström 1996, s. 136). Miljöpsykologi tangerar andra vetenskaper som humanekologi, miljösociologi, arkitekturforskning, stadsplanering, naturvård eller kulturgeografi. Det finns inga exakta gränser mellan dessa områden då alla har gemensamt att vilja skapa kunskap om samspelet mellan människa och miljö (Westlander 1999, s. 11).

Teoretisk bakgrund

Miljöpsykologin uppstod som en kritik mot de modernistiska och strukturalistiska storstads- och industrimiljöer som byggdes i mitten av 1900-talet runt om i västvärlden. Kritiker menade att det saknades ett mänskligt perspektiv i hur planeringsexperter, arkitekter och industridesigners såg på socialt liv och välbefinnande (Westlander 1999, s. 9). Rörelsen höll inte med strukturalismen om att människors upplevelser kunde förutsägas. Miljöpsykologi fick arkitekter att intressera sig för nya aspekter, som varseblivning eller ögats funktioner i relation till hur vi uppfattar till exempel färg eller ljus (Küller 2005, s. 18). Man gjorde för första gången forskning på hur ett barns inlärning påverkas av att skolan ligger bredvid ett flygfält, eller om klassrummet saknar fönster (Ibid. s. 19). I början av 1970-talet slog miljöpsykologin igenom och beskrevs som en bred, snabbt växande forskningsgren (Westlander 1999, s. 10).

Dess idéer kom bland annat att tillämpas i skolmiljöer, som var anpassade efter förmedlingspedagogik som menar att eleverna är passiva mottagare av den kunskap som läraren förmedlar. Idag utgår pedagogiken i högre grad från elevaktivitet vilket innebär att på många skolor har bänkrader bytts ut mot grupparbetsbord och lärarens kateder är ofta ett vanligt bord (Törnquist 2005 s. 36).

Sjukhus har också genomgått stora miljöpsykologiska förändringar. Runt förra sekelskiftet inspirerades många sjukhus av Florence Nightingales idéer om stort ljusinsläpp och öppna ytor med mycket rymd. Från 1920 rådde nya ideal - sjukhus skulle vara funktionella och effektiva. På 1980-talet togs patienternas (och personalens) behov av estetik på allvar och började implementeras i vårdmiljön (Bergbom 2014, s. 34). Ett intressant exempel på relativ modern miljöpsykologi inom vårdmiljö är från Astrid Lindgrens barnsjukhus som särskilt anpassades för barn och ungdomar. Ett femtiotal konstnärer fick i uppdrag att designa vanligtvis "sterila" miljöer som hisshallar, korridorer

och väntrum. Till exempel har en korridor smyckats med olika fåglar vilket har gett många föräldrar ett tacksamt (om än tillfälligt) avbrott från oro och väntan (Eulau 2014, s. 354-55).

Rummets subjektiva egenskaper

Ett rum kan dels vara någonting objektivt, ett visst antal kvadratmeter med en viss takhöjd men det kan också förstås subjektivt (Paulsson 2004, s. 17–18). Vissa forskare menar att det i varje rum finns fyra komplexa och dynamiska egenskapsfält – det sociala, det kommunikativa, det existentiella (dessa tre är subjektiva) och det praktiska (det objektiva) (Ibid. s. 20).

Ett rums sociala egenskaper kan avgöras av möblemanget - stora, fasta möbler skapar avskildhet medan lätta, flyttbara möbler underlättar möten (Janssens & Laike 2006, s. 15). Det kan vara svårt för arkitekter och byggnadsmästare att förutse till exempel ett rums eller en närmiljös sociala användning, ofta blir det inte på det sätt man tänkt sig och människor kan agera tvärtemot vad som var meningen (Paulsson 2004, s. 21).

Rummets inredning kan också förstås som kommunikation som med olika grad av framgång ska berätta om rummets användning. Till exempel hade man på ett äldreboende vanan att tända ett ljus i entrén när någon av de boende avlidit. Denna symbol anpassade rummets användning i den mån att både personal och boende undvek att skratta, prata högt eller gå för snabbt i närhet av ljuset (Sandman & Edvardsson 2004, s. 109–110).

Ett rums existentiella värde utgår från människors tycke om rummet är fult eller vackert och vad det innebär och betyder för individen. Med till exempel inredning kan vi göra ett rum personligt och rummets besökare och användare kan få en känsla för detta, som i sin tur kan leda till en eventuell identifikation med rummet (Gaunt & Lantz 1996; Hurtig 1995; Wikström 1994, se Paulsson 2004, s. 22).

Rummets objektiva egenskaper

Studier visar att de flesta människor anser att färgen blå är den vackraste medan gult anses den fulaste (Wijk 2004, s. 49). Ett rum som målats ljusgrått eller blekgult kan uppfattas av många som smutsigt (Billger 2014, s. 155). Gul och röd färgsättning kräver människors uppmärksamhet och kan upplevas antingen som stressande eller stimulerande medan blå eller grön färgskala har motsatt

effekt och ger upphov till lugn (Wijk 2014 s. 173). En helt jämn belysning kan uppfattas som enformig och trist medan alltför häftiga kontraster mellan ljust och mörkt kan blända. En lagom nivå ger skuggning som gör att en miljö känns levande (Sandman och Edvardsson 2004, s. 156). Forskning visar att män och kvinnor får olika emotionella reaktioner på samma typ av ljus (Knez 2005, s. 76) samt att äldre behöver tre till fyra gånger mer ljus än en ung person (Billger 2014, s. 147).

Olika typer av ljud skapar olika typer av reaktioner. Till exempel använder vissa butiker musik som ska göra kunderna mer villiga att vistas längre i lokalen och därmed spendera mer pengar, medan man inom vården använder sig av musik för att lindra smärta (Ragneskog 2004, s. 79). När det kommer till störande ljud skiljer det sig åt mellan människor, men det är vanligt att trafikbuller irriterar människor och många kan uppfatta viss musik som oljud. En ohälsosam ljudmiljö kan orsaka koncentrationssvårigheter, sömnproblem eller förhöja stress (Ibid. s. 86). De som utsätts för musik de inte tycker om och/eller som de inte kan kontrollera volymen på har uppgett att de blir trötta, stressade eller får huvudvärk (Ibid. s. 88). Musik som pockar på lyssnarens uppmärksamhet kan för många upplevas negativt om man samtidigt ska göra andra saker, som att prata, läsa eller skriva (Ibid. s. 86, 88). Rogivande musik med få vokala inslag med ett stabilt och långsamt tempo kan göra att en stökig miljö upplevs som trygg och ökar ”lugn och ro”-hormonet oxytocin hos lyssnaren (Nilsson 2014, s. 191). Om ett rum har möbler av högre kvalitet men också av högre status kommer detta påverka betraktarens upplevelse positivt, till exempel bidrar stoppade möbler till ett högre deltagande under lektioner (Janssens & Laike 2006, s. 18) och på äldreboenden bidrar naturliga och exklusiva material till ökad trivsel och självkänsla (Paulsson 2004, s. 28).

Stressteori

Överlag förstår man att individer trivs bäst i en lagom aktiv miljö - för lite stimulering bidrar till tristess medan för mycket stimulering leder till stress. En för aktiv miljö kan ge fysiologiska effekter som till exempel ökad puls, förhöjt blodtryck, högre andningstakt, adrenalinutsöndring samt att motoriken blir häftigare (Janssens & Laike 2006, s. 8). I klassrum undviker man detta genom att göra miljön förutsägbar och neutral (Ibid. s. 9). Dock är det bevisat att i mer komplexa klassrum är studenterna mer benägna att vara engagerade samt deltagande under lektionerna (Ibid. s. 17).

En stor faktor för hur vi uppfattar omgivningen och hur vi beter oss påverkas av den eventuella kontrollen vi har av omgivningen. Denna kontroll genomgår flera faser; först försöker vi förändra det vi inte gillar med miljön. Om detta inte går så försöker vi anpassa oss själva. Om också detta

misslyckas kan individen till exempel bli deprimerad eller aggressiv. I en undersökning som utförts på hem för våldsutsatta kvinnor framgick det att stressnivån var lägre i de fall när kvinnor kunde kontrollera ljud eller ljus i sina rum (Ulrich 1991, se Prestwood 2010, s. 2). Vissa patienter inom psykiatri kan få ångest av för mycket kontakt med andra. Att kunna dra sig tillbaka till sitt eget rum gör att patienten kan socialisera i en anpassad utsträckning (Lundin 2014, s. 109). Möjlighet till avskildhet ökar patientens upplevelse av kontroll (Janssens & Laike 2006, s. 15) medan att vistas i ett överbefolkat rum kan göra människor empatilösa (Krupat 1985, se Gärling 2005, s. 367).

1.3.3. Segregation i storstadsmiljö

Segregation beskrivs som det fenomen när samhällsgrupper bor geografiskt och socialt åtskilda, samt hur detta upprätthålls genom olika processer (Magnusson 2008, s. 16). Man kan välja att se segregationen på olika sätt, antingen ur ett aktör- eller strukturperspektiv. Begreppet humanekologi betonar det egna valet i konkurrensen av det urbana rummet som centralt för att förstå differentierade bosättningsmönster (Molina 2008, s. 52). Man också se detta ur ett strukturellt perspektiv som menar att det är samhällets mekanismer som gör att de lägsta positionerna på arbets- och bostadsmarknaden innehas av vissa invandrande grupper (Ibid.).

I styrdokument kan man läsa att den moderna förorten var planerad för att människor ur samma klass och samma socialgrupp skulle finna gemenskap med varandra (Andersson 2008, s. 119). Idag förstås denna gemenskap i en dominans av hyresrätter, låg sysselsättning, höga nivåer av förtidspensioneringar, sjukskrivningar och socialbidragsberoende (Ibid. s. 128). Detta kan förstås genom begreppet socialhygienism, en bärande ideologi inom folkhemstanken som innebär att samhället och staden är en kropp/organism som innehas av en homogen grupp av vissa dugliga, arbetande medborgare. De som faller utanför arbetsmarknaden faller också utanför gruppen och sorteras utanför samhället, till förorterna som befolkas av svaga-i-relation-till-arbetsmarknaden-grupper som till exempel psykiskt sjuka och nyanlända invandrare. Dessa områden och deras invånare kommer stämpas som problem (Molina 2008, s. 62–63).

Den stigmatisering det innebär att vara boende i ett utpekad ”problemområde” kan leda till behov av försvar, både försvar av stadsdelen men också av den egna identiteten (Serhede 2002, s. 60–61). Denna stigmatisering påverkar de som arbetar inom området, som lärare, socialsekreterare eller ungdomsarbetare – de kommer också att se området och invånarna som ”problematiska” (Ibid. s. 64). Invånarna av ett stigmatiserat område blir till de egenskaper området beskrivs som, om till exempel en förort beskrivs som farlig kommer också de som bor där att uppfattas som farliga

(Andersson 2008, s. 147). Forskare menar att man med hjälp av social, geografisk och kulturell kontext ”formar en ram” genom vilken man upplever omgivning. När det kommer till unga menar man att särskilt föräldrarnas livsstil och vilka möjligheter som finns tillgängliga i området påverkar relationen till boendeplatsen (Nordström 2005, s. 169).

2. Bakgrund

I detta avsnitt kommer jag först att beskriva den svenska fritidsgårdens historia, från settlement till ungdomsgård och visa hur politik, sociala problem och civilsamhället gemensamt har format verksamhetens uttryck och utformning. Jag kommer också ge en bild av dagens fritidsgård med stöd utav tidigare forskning.

2.1. Fritidsgårdens historia

2.1.1. 1904-1929: Ett settlement flyttar in till stan

Settlement är från början brittiskt, något som i Sverige kom att kallas för Hemgård – en lokal som etablerades i en fattig del av en storstad och som i huvudsak drevs av kristna socialister från de högre klasserna (Olson 1982, s. 49). Man ville ge ungdomar en etisk fostran genom att ”utbilda goda vanor, smak för sunda nöjen och en god umgängeston” (Ibid. s. 198). Dessa planer mynnade ut i Birkagården - Sveriges första Settlement, som slog upp dörrarna 1912 (Ibid. s. 56).

Birkagårdens verksamhet är inte helt olik de aktiviteter som erbjuds på landets fritidsgårdar idag, till exempel kunde man i det ”öppna klubbrummet” spela pingis, läsa tidningar, spela schack och vinna priser i olika småtävlingar (Ibid. s. 202). På Birkagården fick unga chansen att träffa ”vuxna vänner med unga sinnen men med den mogna människans omdöme och allvar” (Ibid. s. 199). Allt blir dock inte som man har tänkt sig; under Birkagårdens första år hände det att ”blommor och böcker åkte runt i lokalen”, att ungdomarna brände av fyrverkeripjäser inomhus och att en av deltagarna gav en medarbetare en dansk skalle (Ibid. s. 197). Det fanns tidigt ett miljöpsykologiskt tänk, även om man inte använde just den termen. En av Birkagårdens initiativtagare, Ebba Pauli, argumenterar i ett brev från 1920 vilken färg tapeterna ska ha i ett visst rum (Ibid. s. 217).

1930 till 1950: ”Ungdomsproblemet”

I spåren av börskraschen följde arbetslöshet och drivor av sysslösa ungdomar uppstod under 1930-talet, något som blev känt som ”ungdomsproblemet” (Olson 1982, s. 134). Enligt dåtidens diskurs saknade dessa ungdomar normer, de var ouppfostrade och drev bäst runt som ”hjälplösa främlingar i staden” (Claeson 1990, s. 5–6). Det blev hemgårdsrörelsen som tog sig an

ungdomsproblemet.

I januari 1931 öppnade Birkagården en filial på Södermalm - ett hem för hemlösa, arbetslösa pojkar (Olson 1982, s. 100) och på Nordgården i Göteborg var det ungdomarna själva som städare, målade, tapetserade samt samlade in möbler från vänner och bekanta. Nordgården blev också Sveriges första renodlade ungdomsgård (Ibid. s. 200). Barnavårdsnämnden argumenterade att Hemgårdarna borde driva ungdomsgårdarna under kommunal ledning. Detta skedde också och 1936 öppnades Sveriges första kommunala ungdomsgård, Gamlestadens i Göteborg. (Ibid. s. 151–152).

”Ungdomsproblemet” fortsatte ändå och en statlig kommitté föreslog utökat stöd till föreningslivet men befarade att detta främst skulle gynna mer välanpassade ungdomar som inte hade problem med att delta i en förening med styrt innehåll, som kunde kräva mycket av en. Man kom fram till att de mer asociala, missanpassade ungdomarna troligen skulle trivas bättre i en ”öppen” fritidsverksamhet (Claeson 1990, s. 7). Fritidsgårdarna arbetade efter metoden ”öppna linjen” som innebar att ungdomar kunde komma och gå som de ville, samt att lokalen skulle ligga centralt till och vara enkel att överblicka (Ibid. s. 203). Den ”öppna linjen” spred sig snabbt över landet. Vissa var oroliga att de kravlösa gårdarna skulle bli ett tillhåll för förströelse medan andra istället varnade för en överintellektualisering av verksamheten, till exempel kunde en lugn plats som erbjöd lite spel och tidningar få en stor betydelse för de barn som bodde i trångbodda hem (Ibid. s. 204). Det fanns tidigt en miljöpsykologisk oro för kommunala gårdarna, att det skulle bli ”något själlöst över lokalerna, i vilka inga riktigt känner sig hemma” (Ibid. s. 162). Det uttrycktes också en oro för en ”stadsledd” eller ”kommunaliserad” ungdom skulle sakna initiativkraft (Ibid. s. 163).

1960 till 00-tal: Den moderna fritidsgårdens uppgång och fall

Från 1960 till 1975 öppnas det fler fritidsgårdar än under någon annan period i Sverige (Blomdahl & Claeson 1989, s. 8). Under 70-talet startas de första fritidsledarutbildningarna och fritidsgårdarnas arbete mot droger blev centralt för verksamheten. Gårdarna präglades också av ökad demokratisering i och med att ”gårdsråd” blev allt vanligare. I början av 1980-talet fanns det fritidsgårdar i varje svensk kommun (Granlund 2009, s. 11) och 1989 räknar man att 60 % av alla högstadieungdomar som gårdsbesökare (Blomdahl & Claeson 1989, s. 35).

I slutet av 80-talet står fritidsgårdar under kritik; man oroar för att fritidsgårdar konserverar de problem resurssvaga ungdomar har, att de inte stimuleras till utveckling (Blomdahl & Claeson 1989, s.44). Fritidsgårdarna anses även ”knycka” ungdomar från föreningslivet, samt så saknas det

kvalité i de verksamheter de erbjuder - dels att de i stor grad enbart vänder sig mot pojkar och sen att de inte når den grupp som fritidsgården borde fånga upp – de i riskzonen för brotts- och våldshandlingar (Blomdahl & Claeson 1989, s. 8-9). Man menar att även lokalens utformning riktar sig mot pojkar (till exempel i deras idrottsutövande), medan flickors intresse av dans och teater inte får i närheten av lika mycket utrymme (Blomdahl & Claeson 1989, s. 36). I en studie där fritidsledare tillåts drömma om framtiden (läs 90-talet) så framförs önskemål om en fritidsgård som är ”ren och snygg” eftersom ungdomar inte vill vistas i en ”andra klassens miljö” och att miljön borde formas på så sätt att flickor känner sig trygga (Ibid. s. 80). Det förs också fram önskemål om professionella inredare som kan göra gårdens miljö lite ”mysigare och dunklare” vilket man menar skulle lämpa sig bra för samtal (Ibid. s. 65). 90-talet skulle dock komma att bli en tuff period för många fritidsgårdar, då denna ekonomiskt svaga era innebar att väldigt många fritidsgårdar stängdes ned. Under 00-talet skedde också en av-kommunalisering i och med att det blivit vanligare att gårdar drivs av privat aktörer (Granlund 2009, s. 11).

2.2. Tidigare forskning

I Sverige fanns 2016 cirka 900 fritidsgårdar och cirka 150 ungdomshus. Den vanligaste besökaren är en ung kille med utländsk bakgrund och låg socio-ekonomisk status (MCUF 2016, s. 7, s. 8). Många tjejer upplever sig otrygga på fritidsgårdar och menar att lokalens utformning är en stor del av detta (Ibid. s. 10). I Nacka kommun beskrivs attraktiva lokaler som särskilt viktigt för ungdomar (Nacka Kommun 2018, s. 13) och i Värmdö kommun är det fastslaget att möblemang på fritidsgårdar måste anpassas för att tjejer ska trivas bättre (Lindström 2014, s. 12).

Det är bara cirka 3% av ungdomar mellan 16–25 som besöker en fritidsgård veckovis, och 11 % av högstadiungdomar (MCUF 2016, s. 8). I den rikstäckande enkätundersökningen - ”Ung livsstil” beskrivs en tid då fritidsgårdar inte är ensamma om ett minskat besökarantal; även föreningsliv, kulturskolan, bibliotek och simhallar tappas ungdomar (Blomdahl et al 2014, s. 9). En trend sedan 1990-talet är att ungdomar har ett allt större behov av ”frihetsgrader”; de söker sig till verksamheter med större nivå av frihet - en anledning varför gymmen (där man kan komma och gå som man vill och göra de övningar man själv tycker om) ökar, medan delaktighet i idrottsföreningar minskar. En ytterligare förklaring är konkurrensen med nättaktiviteter som upptar allt mer av ungdomars tid. Till exempel har det framkommit att ungdomar i Täby 2013 spenderade cirka 28 timmar i veckan på olika sorters nätverk (TV-spel, internet, mobiler), i jämförelse med de 5 timmar som spenderades vardera på läsläsning och motion (Blomdahl et al 2014, s. 9). Man menar att nätkulturen är så populär bland ungdomar på grund av den höga nivån av frihetsgrader eftersom internet tillåter

ungdomen att utforska sin identitet och skapar nya möjligheter att umgås med vänner, samt att hitta nya vänner (Ibid. s. 26).

Forskning skiljer på instrumentella aktiviteter (idrottsförening, kulturskola) som har en hög nivå av strukturering och som kräver att man dyker upp vissa tidpunkter, och expressiva aktiviteter (fritidsgård, simhall, bibliotek) som är ”öppna” i den bemärkelsen att det finns en låg nivå av strukturering, låga krav på deltagande (Blomdahl et al 2014b, s. 8) samt att det sällan krävs avgifter (MUFC 2016. s. 29). I studien ” *Ungas livsstil i låg- och högstatusområden* ” framgår det att expressiva aktiviteter är mer populära i lågstatusområden medan instrumentella är mer populära i högstatusområden (Blomdahl et al 2014b, s. 4).

Både svensk och internationell forskning beskriver en situation där expressiv verksamhet främst är attraktiv för de ungdomar som inte trivs i vare sig skolan eller hemmet. Det finns också en risk att dessa ungdomar kan skrämman borta andra besökare från verksamheten och att de som deltar i verksamheten kan komma att förstärka redan etablerade anti-sociala beteenden som skapats genom negativa sociala erfarenheter (Lindström 2014, s. 9) Forskare menar att föräldrar i lågstatusområden har mindre erfarenhet av föreningsliv och därför för de inte heller vidare denna kulturyttring till nästa generation, samt att föreningsutbudet är mindre där många invandrare bor (Blomdahl et al 2014, s. 24).

I en amerikansk studie om hur den byggda miljön i utsatta stadsområden påverkar ungdomar beskriver forskarna att depression bland ungdomar i denna grupp är vanligare än genomsnittet (Whitt 2013, s. 1) och att den fysiska miljön kan förstås som bidragande orsak (Ibid. s. 7), en hypotes är att en sådan miljö kan ingjuta en känsla av hopplöshet bland ungdomar (Ibid. s. 9). Något som bekräftas av svensk forskning, som menar enformiga stadslandskap kan bidra till uttråkning, skolgångsavgång, ungdomsbrottslighet och vandalism (Janssens & Laike 2006, s. 9). En viss fysisk miljö kan också påverka nivån av kriminalitet såväl som rädslan för kriminalitet, t.ex. i utrymmen som inte är lätta att överblicka och som har osäkra entréer eller i miljöer med klottring och dålig belysning (Newman, 1972; Taylor & Harrell, 1996, se Evans et al 2003, s. 492).

I en brottsutsatt stadsdel i USA har man intervjuat boende i olika fokusgrupper och något som många är ense om är behovet av fritidsgårdar för ungdomar. Fokusgrupperna önskade att eventuella fritidsgårdar skulle vara inkluderande för både killar och tjejer och särskilt anpassade för det specifika områdets karaktär, till exempel genom att erbjuda en aktiv fritid, då en öppen verksamhet främst tilltalar de med attitydproblem och svårigheter i skolan (Mahoney, Stattin & Magnusson,

2001, se Cantora et al 2015, s. 690). I en undersökning som gjorts bland barn och ungdomar i USA och Kanada som drabbats av naturkatastrofer, framgick det av allt som försvunnit var bland annat den lokala fritidsgården en särskilt svår förlust. De som inte längre hade tillgång till en sådan plats hade också svårare att återhämta sig (Scannell et al 2016, s.8). Studien visar att anknytning till platser utanför hemmet och familjen är viktigt för en ungdom och att en fritidsgård kan vara just en sådan plats (Sandberg, 2003; Spyce, 2009, se Scannell et al 2016, s. 3).

3. Resultat

I varje fritidsgårds presentation redogörs ett urval för vad jag anser relevant för min forskningsfråga. Fritidsgårdarna Björnen, Lejonet och Duvan ligger i socio-ekonomiskt svaga områden medan Draken, Fisken och Vargen ligger i socio-ekonomiskt starka områden.

3.1. Fritidsgård Björnen

Fritidsgård Björnen har funnits i trettio år och huserar i en lokal som först använts till parklek för förskolebarn. Björnens målgrupp är enligt fritidsledaren Samira ungdomar som kan ha det *”väldigt tufft emellanåt, de har svårt att se ljuset på andra sidan tunneln ofta, de har inte så mycket stöd. Dom har inte så mycket kunskaper om samhället men dom är så hjärtliga”*. Samira tycker inte faktumet att det varit en parklek är negativt men dock att lokalen är så pass gammal: *”Det ser så slitet ut, allt vi gör för att rusta upp det räcker inte. Det känns inte lika fräscht som kanske andra ställen gör, vilket också gör att det reflekteras på ungdomarna: förtjänar vi inte fräschare än så här?”*. Samira berättar att det om vintrarna kan bli väldigt kallt i lokalen och att materialet som ligger under gårdens plastmatta luktar *”gammal stuga”*. Samira menar att ungdomarna reagerar negativt och kan säga saker som: *”Den här fritidsgården är så sunkig, den är så gammal och sliten”*, vilket Samira tycker är tråkigt att höra.

Lokalens utformning är någonting Samira och hennes kollegor diskuterar så gått som dagligen, eftersom det är så avgörande när dom planerar aktiviteter. Samira och hennes kollegor försöker med elektroniska värmeljus, ljusslingor, kuddar och filter att göra det mysigt. Samira säger att den dämpade belysningen är bra för att ungdomarna inte ska känna sig så utpekade, så dom kan få vara lite anonyma. Det finns teckningar på Björnen som ungdomarna gjort vilket Samira säger gör ungdomarna stolta *”Alla tavlor som sitter uppe har ungdomarna gjort. /.../ För då kommer folk gå dit och titta på deras tavlor och se vad dom har gjort. Då kan dom säga att det är dom som har gjort dom.”*. Samira menar att det inte budgeteras så mycket för inredning. Många möbler har skänkts till gården. Samira önskar att dom kunde få nya bord och stolar men att *”...det kan vi ju glömma”*. Samira tycker att det är väldigt svårt att samarbeta med fastighetsägarna (ett kommunalt

bolag) och beskriver samarbetet som ”*icke-existerande*” och ”*obefintligt*”. Pengarna som renoveringen skulle kosta måste betalas inom fem år, pengar som tas från verksamhetens budget, vilket kan innebära mindre aktiviteter eller mindre pengar till mat. Samira säger att det blir mindre pengar för varje år, vilket hon menar beror på stadens ekonomi och politikernas prioriteringar.

3.2. Fritidsgård Lejonet

Fritidsledaren Kaddy menar att Lejonets inredning är väldigt lyckad, bland annat nämns att taket har olika nivåer – ”*så att det ska se lite mer coolt ut.*” och att fritidsgården är lätt att överblicka. Kaddy beskriver att den fysiska miljön är viktig ”*inte bara för ungdomarna utan för personalen också, för att den påverkar oss.*” Fritidsgården är viktig för ungdomarna i området – ”*Dom har ju respekt för den här lokalen och för oss som personal för vi ger dom någonting på riktigt, inte för att, bara att dom får komma hit och hänga.*”

Kaddy tror att anledningen till Lejonets inredning uppskattas har historiska orsaker – ”*den här fritidsgården har funnits så himla länge och den har alltid varit fin.*” och inte att göra med områdets socio-ekonomiska status – ”*det har absolut ingenting med vart fritidsgården ligger om det är fräscht eller inte, om det är snyggt, modernt eller luktar äckligt.*” Kaddy hänvisar till en närliggande fritidsgård som ligger i en av Stockholms rikaste områden – ”*det är den gården som ungdomar kommer till oss och säger – 'Det där är den äckligaste fritidsgården jag har varit på'.*”

Lejonet har som många andra fritidsgårdar biljardbord, pingis, FIFA men de har också någonting unikt – en ”*chill zone*”, som är ett rum ungdomarna själva valt med och röstat fram, både inredning och funktion – ”*dom ville ha sacco-säckar, så fixade vi det, dom ville ha gardiner, så att det skulle täcka så att man inte kunde se in utifrån*”. Kaddy tycker att rummet fyller en klar funktion på fritidsgården– ”*Att dom får ha någonstans privat att prata, dom behöver ett stängt rum, alla behöver inte höra vad dom säger*”. ”*Chill zone*” är så populär att ungdomarna också bestämt att rummet ska vara bokningsbart. Förr arbetade inte Draken lika aktivt med ungdomarnas delaktighet utan det var personalen som bestämde utformningen, vilket Kaddy menar är anledningen till att ett tidigare projekt inte blev särskilt populärt – ”*Jag tycker om att sitta där men det är inte... det tjänar ingenting till. Det är inte för ungdomarna /.../ nu är det absolut ingen som sitter där.*”

3.3. Ungdomshuset Duvan

Pavlan beskriver Duvan som trygg, inkluderande och fräsch. Tidigare uppger Pavlan att ungdomar

reagerade dåligt på miljön – ”...är det slitet och ingenting, man har inte målat väggarna, det är trångt... Folk blir irriterade.”. Pavlan berättar att tidigare var TV-spel, biljard, pysselbord m.m. ute i stora rummet (som också är entré) vilket gjorde både ungdomar och personal irriterade och trötta men när de valde att fördela aktiviteterna till olika rum blev stämningen lugnare.

På Duvan har de flesta besökare rötter utomlands – ”Men det också beror på att dom kanske dom svenska familjerna, har fler andra grejer, föreningslivet, spelar Bandy, fotboll.” Palvan menar att besöksgruppen inte har råd att delta i föreningar – ”Även om man skulle önska att min son spela ishockey, det blir inte, för det kostar.” Eftersom ingenting på Duvan kostar har också ungdomshuset en stor betydelse för traktens ungdomar. Tidigare har bristen på utomhusbelysning gjort att tjejer känt sig otrygga – ”Om det är mörkt, då kommer det inte tjejer, nu vi har, vi ville inte öppna gården förrän dom fixat belysning där ute, och dom gjorde det, just för att det var otryggt, det var mörkt. Så dom har bytt belysning, det blir bättre.” Pavlan märkte också att belysning kunde påverka besökarens beteenden, till exempel installerade han ljusslingor i Duvans inspelningsstudio – ”när jag ändrade belysning till andra färger, det är som magnet, dom sitter många timmar, jag vet inte, det finns en effekt, man vill sitta ned, inte gå in och inte gå ut”.

Pavlan menar att lokalen är ”väldigt svår” eftersom ungdomshuset består av många korridorer och stängda rum utan fönster. Där en korridor möter en annan hänger en säkerhetspegel - så att den som står i kafét kan ha uppsyn utan att behöva lämna sin plats, något som är effektivt när de är få i personal och många ungdomar – ”...det kan vara många folk, upp till 60 pers. Då behövs det såna redskap, som spegel...”. Pavlan önskar en högre grad av säkerhetstänk, bland annat kameror – ”...det kan ändå vara bra att ungdomarna vet, att här vet vi att jag kan inte komma in och kanske slå någon och gå, utan att ingen har sett. För ungdomar berättar inte när någon har gjort någonting.” Pavlan menar att det kan bli slagsmål över småsaker, som skulle kunna undvikas men eftersom många rum saknar fönster kan inte heller fritidsledarna upptäcka och avbryta en sådan incident i tid.

3.4. Fritidscentret Draken

Draken ingår i en samverkansmodell där samma lokal ska delas mellan flera olika grupper vilket innebär att ungdomarnas fritidsgård också är kyrkans mötesplats för seniorer. Millan säger att det finns en tanke om ett möte mellan generationer men att detta inte blir av – ”När ungdomarna kommer hit och vill spela tv-spel och så sitter seniorer här och fikar, då kommer inte dom in. 'Kan inte dom gå snart?'”.

Förutom de gemensamma utrymmena finns olika aktivitetsrum, bland annat en studio, men den är inte särskilt välbesök då – ”*Det är inte en konstig sak att folk har ett trumset hemma här, eller att folk har en egen studio hemma*”. Millan menar att eftersom målgruppen har mycket förväntningar på sig hemifrån får Draken en särskild betydelse – ”*Vi är ju här för deras skull, de kan ju komma hit och göra ingenting, det är upp till dom själva vad dom vill göra, så är det ju ingen annanstans i deras vardag.*” Tjejerna har särskilt önskat ett rum som går att stänga in sig i – ”*och ha en skön soffa, med lite kuddar där man kan sitta och prata, mysrumsgrejen*”. Men det finns ingen plats där man inte blir störd. Personalen försöker tillgodose behovet genom att skärma av med draperier för att skilja olika grupper åt. Millan och Eva önskar att dom hade en egen lokal så att deras besökare kunde sätta sin prägel på verksamheten (till exempel genom graffitti) men eftersom lokalerna delas måste allt kunna tas bort – ”*Vi kan inte bara borra upp saker på en vägg hur som helst.*” Till och med gardiner måste kollas med de andra aktörerna.

När jag frågar hur de själva skulle beskriva miljön beskrivs den som ”*lite tråkig*”, ”*institutionsaktig*” och ”*väntrum*”. Millan menar att man skulle kunna göra mycket mer med lokalen men att samverkansmodellen står i vägen. Till exempel skulle de gärna ha en egen entré in till sin verksamhet, istället för den nuvarande - ”*Det är en död entré, steril, grå, och sen på kvällarna en lång nedsläckt korridor, för ljuset går inte att tända, timer-styrt, det är ändå en sträcka på 30–40 meter man måste gå för att komma till verksamheten och det skrämmer ju bort många.*” men det går inte de andra aktörerna med på.

3.5. Ungdomszonen Fisken

Fisken ligger i en lokal som förut var till för parkarbetare, där dom hade maskiner och omklädningsrum. Lokalens utformning upplever Stina som negativ - ”*Den är svår att inreda och det är svårt att få en översikt i lokalen, för det är väldigt, den är inte gjord för att vara en ungdomsgård...*”. Inredningen är stor del Stinas förtjänst, hon har själv sytt gardiner och ramat in affischer, i andra avseenden har kommunen skjutit till pengar. Stina pekar på lamporna i Fiskens kafédel - ”*Det här är riktiga designer-lampor, som man själv inte skulle ha råd att ha hemma*”. Stina fortsätter - ”*...det är väldigt hög standard, även på, alltifrån högtalare, till ljudanläggningar, till projektorn, vi har en projektor, till att vi har så mycket TV-spel, datorerna, allting har väldigt hög kvalité...*”.

Fiskens målgrupp kommer från starka socio-ekonomiska förhållande och Stina har till viss del

planerat inredningen efter deras förväntade smak – ”vi är även på [område], så det har nog präglats när man valde hur det skulle se ut också, från början. Det känns också som att våra besökare inte direkt blir chockade över att, som du sa, att det ser lite mer vuxet ut”. Stina har i ett försök att få gården att kännas mer som en ungdomsgård låtit måla graffitti i ett av rummen, men det är inte någon av besökarna som målat – ”...ingen av våra ungdomar målar graffitti, utan då hittade jag en kompis som gör det.”

På fisken är det som på andra fritidsgårdar, det är mindre tjejer som besöker. En trend Stina försöker vända på genom att satsa extra mycket på gårds kaféet – ”tjejerna i samma ålder har kommit lite längre när det kommer till att diskutera, samtala om saker, vi vill ju locka till oss tjejer för det är en svår målgrupp att nå”. Att Fisken inte ska vara varken manlig eller kvinnlig har varit genomgående – ”Vi försöker att inte ha konst eller inredning som ska vara typiskt kvinnlig eller typiskt manlig, vi försöker se förbi det, att det ska vara mer neutralt, också både färgmässigt, stilmässigt, inredningsmässigt, att allting ska vara ganska neutralt.”

3.6. Mötesplatsen Vargen

John och Elsa är både utbildade fritidsledare men vill hellre kalla sig ungdomscoacher, eller kreativa coacher - ”...vi är ju som sagt till för att coacha, och inte att hitta på saker.” Bland annat coachar John och Elsa besökarna i ungdomars kreativa projekt – ”Vi tycker det ska finnas plats för konst, i korridoren här utanför, gallerigången vi kallar det för, det är för att ungdomarna måste få visa sin konst”. Vargen kan också stoltsera med en inspelningsstudio som kostade två miljoner kronor, något John förklarar med – ”Och [område] har alltid haft en stark musikkultur, så den kan vi inte bara ignorera.” Elsa menar att ungdomar från olika bakgrunder reagerar olika på miljön - de från en svagare socio-ekonomisk grupp ser ”lite halvt förvirrade ut” medan andra barn utstrålar mer självsäkerhet för att de är mer vana vid en sådan inredning som finns på Vargen.

Skapandet av lokalen utgick dels från en enkät som delats ut i kommunens gymnasieskolor men också ifrån att fritidsledarna varit uppsökande och pratat med ungdomar om deras önskemål. Många ungdomar efterfrågade biljard- och pingisbord, någonting John och Elsa sa nej till eftersom det enligt dem innebär för mycket oväsen. De har både jobbat aktivt med Vargens ljudmiljö - ”Det blev lite ljudligare i en hörna men så möblerade vi om, så försvann det ljudliga”. Från början var det tänkt att en inredningsarkitekt skulle ansvara för inredningen, något som John och Elsa var kritiska till – ”Det var så här kommunmöbler som vi kallade det, hårda, raka, jättefärgglada saker, hemska grejer.” Efter det tog de själva på sig ansvaret att inreda Vargen, bland annat hämtade de inspiration

från kafékedjan ”Espresso House”, eftersom de märkte att det är en populär mötesplats för områdets ungdomar.

I övrigt beskriver John inredningsstilen som att *”det ska kännas öppet och stort, det var viktigt. Att få in mycket tyg, få in värmen /.../ ingen hård miljö, utan en mjuk miljö”*. Elsa och John har tydliga avsikter med hur de placerar möbler – *”Vi har ju inga osköna stolar här men vi har pinnstolar till ett stort grovt bord, ja men det lämpar sig bättre för att äta på, eller spela på, eller plugga vid. Men det kanske inte passar sig för att bara hänga.”* Vargens besökare har liknat Vargen med en hotellobby. Något som kanske har med musiken att göra – *”det är inte en spellista som någon hatar eller älskar, det är landet lagom, den ligger där som en utfyllnad som inte ska pocka på uppmärksamheten för mycket.”* Detta har att göra med att Vargen ska kunna erbjuda en miljö för studier – *”...dom vill att det ska vara lugnt, ett ställe där man kan göra läxor.”*

4. Analys

I följande del har jag analyserat min empiri med hjälp av vetenskapsteori, miljöpsykologi och teorier om segregation och klass. I diskussionsdelen tar jag bland annat ett grepp på fritidsgårdarnas egna utsagor kring vad en lyckad inredning är och ger mitt förslag till framgångsfaktorer. I diskussionen använder jag mig av både nya och gamla citat. Jag avslutar med att diskutera miljöpsykologi som en växande trend på fritidsgårdar och ger förslag på vidare forskning.

4.1. Miljöpsykologisk analys av fritidsgårdar

Fritidsgårdens subjektiva egenskaper

Den samverkansmodell som existerar på Draken har flera miljöpsykologiska nackdelar. Dels så gör modellen det svårare för ungdomarna att knyta an till platsen eftersom de inte kan vara med och påverka platsens utformning (Küller 2005, s. 19). För att ett rum ska få ett existentiellt värde är det viktigt att inredningen känns personlig (Gaunt & Lantz 1996; Hurtig 1995; Wikström 1994, se Paulsson 2004, s. 22), någonting som blir svårt när grupper med stora olikheter ska dela samma utrymme. Det existentiella värdet beror också på användarens estetiska uppfattning (Ibid.) vilket blir ett problem till exempel på fritidsgård Björnen – *”Det känns inte lika fräscht som kanske andra ställen gör, vilket också gör att det reflekteras på ungdomarna: förtjänar vi inte fräschare än så här?”*. Forskningen bekräftar denna bild, att inredning kan påverka en människas självkänsla (Ibid. s. 28).

Möbler kan ge rummet olika sociala egenskaper (Janssens & Laike 2006, s. 15) något som märktes på Vargen – ”*Vi har ju inga osköna stolar här men vi har pinnstolar till ett stort grovt bord, ja men det är lämpar sig bättre för att äta på, eller spela på, eller plugga vid. Men det kanske inte passar sig för att bara hänga.*” För dom var det viktigt att erbjuda besökarna studie-ro, medan man på Fiskeriet uppmuntrade till möten genom att satsa extra stort på kaféet. På Lejonet var skapandet av ”Chill Zone” ett medvetet försök att möjliggöra en viss social kultur – ”*Att dom får ha någonstans privat att prata, dom behöver ett stängt rum, alla behöver inte höra vad dom säger*” och möblerna som valdes till detta ändamål var sacco-säck, heltäckningsmatta och anonymiserande gardiner. Att döpa rummet till ”Chill Zone” är också ett tydligt sätt att kommunicera rummets funktion (Paulsson 2004, s. 20).

Fritidsgårdens objektiva egenskaper

Belysning påverkar människor på olika sätt, t.ex. behöver äldre människor mycket starkare belysning är yngre (Billger 2014, s. 147), vilket talar emot Drakens situation att ungdomar ska dela lokaler med seniorer. Belysning påverkar inte bara hur vi uppfattar ett rums färger eller detaljer, men också hur vi känner och hur vi tänker (Knez 2005, s. 80), någonting Pavlan på Duvan fick erfara - ”*Jag hade den killen, jag tror han har en diagnos, jag vet inte, men han kan inte sitta stilla. Men jag fick honom i studion nästan varje dag efter att jag bytt belysning i studion. Förut det var lite rått. Men nu är det mer dämpat. Han satt länge, så nu när jag byggde, när jag ändrade belysning till andra färger, det är som magnet, dom sitter många timmar, jag vet inte, det finns en effekt, man vill sitta ned, inte gå in och inte gå ut.*” Forskning visar att god belysning karakteriseras av att ingen blir bländad och ljuset kan anpassas efter rummets funktion och besökarens behov. I ett stort rum bör det finnas fönster på mer än en vägg och det är viktigt att entréer är särskilt belysta samt att det finns taklampor som kan kompensera för dagsljus. (Brunnström 2004, s. 75). Dåligt upplysta eller otydliga entréer gör också att människor känner sig mer otrygga och blir mer rädda (Newman, 1972; Taylor & Harrell, 1996, se Evans et al 2003, s. 492) något som Pavlan menar drabbade deras kvinnliga besökare på Duvan - ”*Om det är mörkt, då kommer det inte tjejer*” och Millan på Draken ansåg att tjejer var lika drabbade av deras entré – ”*Det är en död entré, steril, grå, och sen på kvällarna en lång nedsläckt /.../ det skrämmer ju bort många*”.

Vargen är den fritidsgård som arbetat mest med sin ljudmiljö. Till exempel berättar John att– ”*Det blev lite ljudligare i en hörna men så möblerade vi om, så försvann det ljudliga. Men det var inte för att vi störde oss men ungdomar störde sig och började flytta därifrån för att kunna plugga.*” Anledningen till att det inte finns ett biljardbord är också ljudrelaterad – ”*... hur låter det kring ett biljardbord? Inte bara i talet, utan hur låter det runt ett biljardbord?*”. I det förarbete som Elsa och

John gjort framkom det att ungdomar inte heller vill ha för mycket ljud – ”...dom vill att det ska vara lugnt, ett ställe där man kan göra läxor.” Forskning visar att det är svårt att fokusera samtidigt som musik pockar på lyssnarens uppmärksamhet. Man skiljer på lyssna-musik som kräver uppmärksamhet och höra-musik som inte uppfattas lika starkt. Ska man föra ett samtal, läsa en bok eller göra läxor är det bättre med höra-musik (Ragneskog 2004, s. 86, 88), kanske är den ”lounge-musik” som dom spelar på Vargen ett gott exempel – ”den ligger där som en utfyllnad som inte ska pocka på uppmärksamheten för mycket.”

Stressteori i praktiken

Något som verkade vara gemensamt för de fritidsgårdar jag undersökte var ungdomars önskemål om avskilda rum. Att folk blev irriterade är inte konstigt, att ge människor tillgång till egna rum är ett sätt att få ned stressnivån. Forskning visar att barn som lever trångbott eller i hem med mycket oväsen mår mycket bättre om de har tillgång till ett rum där de kan vara själva (Evans, Kliwer, & Martin, 1991; Wachs & Gruen, 1982, se Evans 2003, s. 491). Till exempel på Draken - ”...om man frågar tjejer vad dom vill ha, då vill dom ha ett rum man kan stänga in sig och ha en skön soffa, med lite kuddar där man kan sitta och prata, mysrumsgrejen.” eller på Lejonet – ”dom behöver ett stängt rum, alla behöver inte höra vad dom säger, dom kan sitta där och skvallra för varandra”. Egna rum kan få ungdomarna att socialisera på egna villkor, något som har fungerat inom psykiatri (Lundin 2015, s. 109). Socialpsykologer har visat att personer som utsätts för social överstimulering riskerar empatistörningar och miljöer med för många användare utsätts oftare för vandalisering och nedskräpning (Krupat 1985, se Gärling 2005, s. 367), en effekt som märktes på Duvan när ungdomarna saknade möjligheter att dra sig undan – ”Det vi märkte var att folk var irriterade och personal var väldigt trötta. Det var mycket spring”.

4.2. Socio-ekonomisk påverkan av den fysiska miljön och upplevelsen av den

Hur en individ ser på världen har mycket att göra med barnets uppväxtvillkor. Föräldrarna spelar en stor roll i barnets sociala organisering genom att ge barnet ett språk. Hur föräldrarna benämner något internaliseras hos barnet och formar barnets uppfattning (Hansen 2002, i: Nordström 2005, s. 160). Språkets betydelse har märkts i min empiri; hur samma företeelse i olika socio-ekonomiska kontexter får olika innebörder. På fritidsgårdarna Fisken och Vargen, både belägna i högstatusområden pratar man om konst, till exempel på Vargen – ”Vi tycker det ska finnas plats för konst, i korridoren här utanför, gallerigången vi kallar det för, det är för att ungdomarna måste få visa sin konst...” medan man på fritidsgård Björnen, som ligger i ett lågstatusområde pratar om samma sak men på ett annat sätt – ”Alla tavlor som sitter uppe har ungdomarna gjort. /.../ För då

kommer folk gå dit och titta på deras tavlor och se vad dom har gjort. Då kan dom säga att det är dom som har gjort dom.” Forskning visar att barn och ungdomars föreställningar om framtiden och livsprojekt påverkar deras relation till den fysiska omgivningen (Nordström 2005, s. 168). Detta kan liknas med den psykologiska termen ”överföring” som beskriver hur människor kan överföra egna känslor på omgivningen (Helleday & Wikander 2007, s. 105). Att kalla något för konst kan göra att ett barn tar sitt tecknade på större allvar eller har lättare att se sig själv växa upp till att bli konstnär.

För att förstå hur en ungdom kan knyta an till en plats måste man också förstå den sociala och geografiska kontexten, som forskare menar ”formar en ram” genom vilken barnet upplever den fysiska miljön. Denna upplevelse är kulturellt betingad genom föräldrarnas livsstil och de förutsättningar som boendeområdet möjliggör (Nordström 2005, s. 169), detta är också ett fenomenologiskt perspektiv som menar att vi aldrig kan uppfatta ett objekt utanför dess kontext (Danemark 2013, s. 35–36). På Vargen pratar Elsa om att besökarnas socio-ekonomiska bakgrund går att se i hur ungdomen reagerar gentemot miljön – *”Men oftast dom som kommer från lite lägre... Ser oftast lite halvt förvirrade ut”* medan andra ungdomar utstrålar en självsäkerhet eller vana, som beskrivs av Stina på Fisken – *”Men en del av dom är kanske drillade, kanske vana, kanske uppväxta med en viss standard, man ser kanske saker annorlunda, är van att röra sig i andra kretsar”*. Stina berättade att hon medvetet format miljön i relation till det omliggande närområdet – *”Det känns också som att våra besökare inte direkt blir chockade över att, som du sa, att det ser lite mer vuxet ut utan jag tror dom är lite mer inställda på att ”oj, här kan vi absolut hänga, det är ingenting som är konstigt”*.
”.

Närområdet kan också påverka fritidsgårdens utbud och verksamheter, till exempel på Draken kan de inte locka enbart med materiella ting – *”Det är inte en konstig sak att folk har ett trumset hemma här, eller att folk har en egen studio hemma.”* Det Draken kan erbjuda istället är tid med vuxna, Millan beskriver sin roll som fritidsledare på följande sätt: *”Vi är ju här för deras skull, de kan ju komma hit och göra ingenting, det är upp till dom själva vad dom vill göra, så är det ju ingen annanstans i deras vardag.”*

Ett område definieras inte bara av husens storlek eller närhet till vatten utan också av kulturella och sociala associationer människor gör vilket påverkar de boende (Nordström 2005, s. 168). Hur det påverkar en fritidsgård beskrivs av John på Vargen som motiverar en musikstudio för två miljoner kr på följande sätt – *”Och [område] har alltid haft en stark musikkultur, så den kan vi inte bara ignorera”*. Kaddy på Lejonet menar dock att området har lite att göra med en fritidsgårds

utformning –”...*det har absolut ingenting med vart fritidsgården ligger om det är fräscht eller inte, om det är snyggt, modernt eller luktar äckligt.*” och hänvisar till en fritidsgård i en av Stockholms rikaste områden ”...*det är den gården som ungdomar kommer till oss och säger – 'Det där är den äckligaste fritidsgården jag har varit på'.*” Kaddy spekulerar i om en fritidsgård i större utsträckning kanske påverkas av sin historia: ”*den här fritidsgården har funnits så himla länge och den har alltid varit fin. Kanske är det personalen som jobbar, om man vill förnya, hur mycket man bryr sig om miljön, det är jättesvårt att säga.*”

Duvan är enligt Pavlan ett exempel på en segregation mellan de med invandrarbakgrund och de som anses vara ”etniskt svenska” – ”*Men det också beror på att dom kanske dom svenska familjerna, har fler andra grejer, föreningslivet, spelar bandy, fotboll*” och att det är få i området som har råd med sådana aktiviteter. När kommunala fritidsgårdar diskuterades fram och tillbaka under 40-talet var det ett läger som ville stödja föreningslivet men ändå varnade för att det främst gynnade välanpassade, sociala ungdomar (Claeson 1990, s. 7). På 80-talet menade man att fritidsgårdarna cementerade destruktiva beteenden (Blomdahl & Claeson 1989, s. 44). Om fritidsgårdar är en verksamhet som riktat sig till anti-sociala ungdomar, vad händer i ett område när inga alternativ erbjuds? Skapar man anti-sociala ungdomar med anti-sociala verksamheter? Ur ett strukturellt perspektiv kan man hävda att detta är ett exempel på hur segregation upprätthålls med hjälp av samhällets mekanismer (Magnusson 2008, s. 16).

4.3. Diskussion

Resultatet visar att miljöpsykologi är ett relevant perspektiv för att undersöka fritidsgårdar och att områdets socio-ekonomisk status är viktigt för att förstå varför fritidsgårdars fysiska miljö skiljer sig åt. Jag anser att ökad kunskap inom detta forskningsområde skulle hjälpa fritidsledare att skapa mer framgångsrika miljöer. Som det ser ut idag råder det skilda uppfattningar om vad som gör en bra miljö. På Draken ska miljön vara ”*osymmetriskt och plottrigt*” medan det på Lejonet ska vara ”*symmetriskt*” och ”*lyxigt*”. Miljöforskaren Richard Küller beskriver en ointressant fysisk miljö som ett kontorsrum med grått golv, beige väggar och vitt tak, med trist inredning och där det saknas fönster med utsikt medan en stimulerande miljö sammanfattas av vacker inredning, vackra färger och med utsikt mot någonting händelserikt (2005, s. 86). Jag anser att det människor uppfattar som vackert eller fult är betingat av kulturella, ekonomiska och sociala bakgrunder, något som också kan förstås i mitt resultat - i hur besökare reagerar olika inför samma miljö. Som tidigare forskning visar är den identifikation som sker med rum personlig (Gaunt & Lantz 1996; Hurtig

1995; Wikström 1994, se Paulsson 2004, s. 22) och att själv få möjligheten att påverka sin miljö är en förutsättning för att knyta an till en plats, som en fritidsgård (Küller 2005, s. 19). Jag tror att ungdomar som själva format en miljö i större utsträckning identifierar sig med denna miljö men att det inte behöver vara enbart positivt. Bara för att man är ungdom behöver man inte vara expert på ungdomsmiljöer och att involvera ungdomar för mycket tror jag skapar prestationsångest och i de fall när resultatet inte blir bra kommer ungdomen att identifiera sig med den fysiska miljön på ett negativt sätt.

Å andra sidan tror jag det finns en fara i att inte involvera ungdomar alls, och att överlåta inredningen till experter. Jag tror inte att det går att massproducera en optimalt inredd fritidsgård som tilltalar alla ungdomar. Det har gjorts mer och mindre lyckade försök att erbjuda estetiska uttryck till en mycket stor skala, till exempel den modernistiska storstaden som de tidiga miljöpsykologerna opponerade sig emot (Westlander 1999, s. 9). Tidigare forskning menar att enformiga stadslandskap, som ett miljonprogramområde, ger negativa effekter på ungdomar (Janssens & Laike 2006, s. 9). En fritidsgård har i denna kontext en chans att erbjuda någonting unikt och personligt vilket skulle möjliggöra ungdomars positiva anknytning till det egna området. Detta blir viktigt eftersom tidigare forskning och mitt resultat visar att fritidsgårdar i socio-ekonomiskt svaga områden spelar en särskild roll för traktens ungdomar.

Om det finns en objektivt positiv fysisk miljö tror jag att den karakteriseras av en ansträngning, att någon eller några verkligen har engagerat sig i den miljö som skapats. Både resultatet från denna undersökning och min personliga arbetserfarenhet visar att många fritidsgårdars inredning verkar vara ett resultat av enskilt intresse och engagemang (eller bristande sådant). Flera fritidsledare i min studie har på eget initiativ förvärvat sig kunskaper inom miljöpsykologi, som Millan på Draken som gått på kurser och tagit del av aktuell forskning. Stina på Fisken har hjälp av sin utbildning i finsnickare och av sitt intresse av inredning.

I en framtida forskning kring fritidsgårdars fysiska miljö skulle jag vilja fördjupa mig i betydelsen av enskilda aktörers betydelse och hur eventuell förmåga till bland annat ledarskap och förhandling påverkar fritidsgårdens utformning. När det kommer till den fysiska miljön på till exempel vårdhem har ledarskap beskrivits som oerhört viktigt. En god ledare beskrivs i detta sammanhang som någon som tycker om makten det innebär att utforma en miljö. Om inte ledaren har ett genuint intresse finns inte heller någon förutsättning till framgång (Hansson 2010, se Berglund 2014, s. 327). Det är också bra med en ledare som har lätt för att fatta beslut då inredning kan ge upphov till många synpunkter, vilket kan orsaka konflikter (Ibid. s. 323). För att en miljö ska bli framgångsrik måste

beslutsfattaren både ha stor kunskap om hur personalen har det ”på golvet” men också stor kunskap om miljöns brukare (Berglund 2014, s. 313). Denna teoretiska referensram är relevant för min undersökning i de exempel när fritidsgårdar har gjort särskilda anpassningar för att antingen behålla sin målgrupp eller för att locka till sig nya.

Mitt resultat visar att enskilda aktörer i ledarpositioner är avgörande för om en fritidsgårds inredning blir framgångsrik eller inte. Till exempel har John och Elsa på Vargen varit involverade från första stund i fritidsgårdens utformning. Utöver engagemang visar mitt resultat att kunskap, ekonomisk förutsättning och förhandlingsförmåga är avgörande för fritidsgårdens fysiska miljö. Till exempel på Vargen uttrycker Elsa -”...vi sa aldrig i livet, det här går inte vi med på, så vi tjafsade, vi satte oss ned och sa att vi vill inreda den här lokalen, det här kan vi, sa vi, och så körde vi. /.../ Vi är ju själva förvånade över att dom [kommunen] har lagt så mycket pengar.” Man kan undra om Samira på Björnen har svårare att förhandla med kommunen, som inte vill investera i nya möbler till fritidsgården - ”Det är dyrare, det klarar nog inte vår budget. Vi har mycket skänkesgrejer. Det får vi. För att klara av den budgeten. Och stramare blir det för varje år.” eller om Pavlan tar ett nej från kommunens sida för enkelt - ”Verksamheten har inte så mycket pengar, då blir det att man anpassar sig. Man vet att det inte är bra, men vad ska man göra då?”. Denna budgetaspekt som inte fick plats i resultatdelen belyser också områdets socio-ekonomiska status som en relevant faktor för att förstå den fysiska inredningen.

Denna problematik skulle i en utökad forskning kunna göras mer komplex med ett intersektionellt perspektiv, då min tes är att de som ser sig själva som etniskt svenskar också har ett bättre förhandlingsläge än de med invandrabakgrund. Som ”svensk” har man större möjligheter till andra arbeten (Ahrne 2016, s. 186), man vågar stå på sig i en förhandling eftersom man har mindre att förlora. Alla som jag intervjuade på fritidsgårdar i högstatusområden är ”etniskt svenska” personer medan situationen var den omvända på fritidsgårdarna i lågstatusområdena, vilket är ett uttryck av segregation (Magnusson 2008, s. 16). Alla som arbetade i lågstatusområde beskrev en situation där de saknade pengar, till exempel Kaddy på Lejonet - ”På slutet av året blir det väldigt svårt faktiskt, då hade vi behövt mer pengar.” medan de som arbetade i högstatusområden beskrev en omvänd situation, till exempel på Draken - ”...kommunen är tillmötesgående i alla fall. Rent verksamhetsmässigt kan vi alltid söka extra-pengar, det finns en pott, om vi ska göra saker som ska kosta mer. Rent inredningsmässigt har vi pengar att kunna köpa.” Detta är problematiskt av flera anledningar men särskilt om inredning är något som förhandlas fram. Om de fritidsledare med invandrabakgrund inte förmår att ställa samma tuffa krav på kommunerna som de ”etniskt svenska” kommer klyftorna mellan fritidsgårdarna att fortsätta växa.

Tidigare forskning visar att utformningen av lokaler är viktig för att tjejer ska känna sig trygga på fritidsgårdar och att killar är överrepresenterade både i antal och påverkan av fritidsgårdens utformning (MUFC 2016, s. 56). Mitt resultat visar att fritidsgårdar anstränger sig för att miljön ska vara anpassad för både tjejer och killar och detta är en intressant aspekt som tyvärr får lite utrymme i min uppsats. Fritidsgårdarna i min undersökning har också gemensamt att de anpassar eller önskar att anpassa lokalen för funktionshindrade och HBTQ-personer. Det är intressant eftersom inkludering och representation verkar vara en växande trend bland fritidsgårdar i Sverige.

Till exempel Funkabo fritidsgård i Kalmar arbetar aktivt med lokalens utformning som en del i deras jämställdhetsarbete. För att HBTQ-personer ska känna sig välkomna har omklädningsrum och toaletter gjorts om, samt att lokalen ska vara tillgänglig för ungdomar med funktionshinder, till exempel genom att all information ska vara synlig även för den med synnedsättning eller dyslexi (Ibid). På Örby fritidsgård har man inrett ”mysigt” med mattor, gardiner, kuddar och lyslyktor för att attrahera fler tjejer och motverka machokultur (Tonström 2017). Att detta inte fått större utrymme i min uppsats har med avgränsning att göra. Om jag hade undersökt relationen mellan genus och inredning måste jag också inkludera genusteori vilket hade gjort att den socio-ekonomiska teoridelen inte fått plats. Segregation i stadsmiljö är för mig ett större intresse än jämställdhet och för att en uppsats ska bli så bra som möjligt anser jag att det är viktigt att följa sitt intresse. En alternativ frågeställning skulle kunna vara ”Hur arbetar fritidsgårdar med inredning för att inkludera marginaliserade grupper?”.

När jag ser tillbaka på min uppsats önskar jag att jag i större utsträckning fått följa mitt intresse istället för tidspress och platsbrist. Till exempel hade jag gärna intervjuat en professionell inredare för att ge mig en större förståelse vilket hade hjälpt mig ytterligare i intervjuerna och i min analys. Kunskap i det område man undersöker om är viktigt, till exempel är det stor skillnad i att diskutera ett rums sociala eller kommunikativa egenskaper än om ett rum är snyggt eller fult. Jag hade inte väntat mig att det skulle vara så stora skillnader mellan fritidsgårdarna, vilket bland annat kan förstås av områdets socio-ekonomiska status. Det var hjärtskärande att Björnen som ligger i ett utsatt område upplevdes så negativt av både personal och besökare medan Vargen befann sig i andra sidan av spektrumet. Detta känns orättvist eftersom de som mest behöver en fritidsgård också får den ”sämsta” fritidsgården. Jag tror att om Vargen istället hade legat där Björnen låg hade det gett områdets ungdomar en välbehövlig dos av ökad självkänsla.

5. Referenser

Ahrne, G. (2016) *Intersektionalitet*. I: Edling, C. & Liljeros, F. (red) Ett delat samhälle – makt, intersektionalitet och social skiktning.

Andersson, E. & Fransson, U. (2008) *Från Babylon och Chicago till Fittja*. I: Magnusson Turner, L. (red) Den delade staden. Stockholm: Borea Bokförlag

Andersson, P. & Jordan, T. (2007) *Fritidsgården – en plats för samhällsbyggande? Reflektioner kring Mixgården i Hammarkullen*.

http://bra.se/download/18.760f410713455c50f3780003389/1371914752608/2006_0195_Mixg%C3%A5rden_G%C3%B6teborgs_universitet.pdf [2018-10-05]

Andersson, R. (2008) *Skapandet av svenskglea bostadsområden. I*: Magnusson Turner, L. (red) Den delade staden. Stockholm: Borea Bokförlag

Bergbom, I. (2014) *Vårdande vårdmiljöer*. I: Wijk; H. (red) Vårdmiljöns betydelse. Lund: Studentlitteratur

Berglund, M. (2014) *Ledarskapets betydelse för en salutogen vård- och boendemiljö*. I: Wijk; H. (red) Vårdmiljöns betydelse. Lund: Studentlitteratur

Billger, M. (2014) *Färg och ljus i rum*. I: Wijk; H. (red) Vårdmiljöns betydelse. Lund: Studentlitteratur

Blomdahl, U. & Claeson, Å. (1989) *Fritidsgården – dess besökare och framtid*. Stockholm: Fritidsförvaltningen 1989.

Blomdahl, U., Elofsson, S., Åkesson, M. & Lengheden, L. (2014) *Segrar föreningslivet? En studie av svenskt föreningsliv under 30 år bland barn och unga*.
http://utvarderingsringen.se/media/1367/segrar-foreningslivet_2014.pdf [2019-01-04]

Blomdahl, U., Elofsson, S., Åkesson, M. & Lengheden, L. (2014b) *Ungas livsstil i låg- och högstatusområden En studie i åldersgruppen 13-16 år*.
http://utvarderingsringen.se/media/1370/ungas-livsstil-i-lag-och-hogstatusomraden-text-med-omslag_2014.pdf [2019-01-04]

Brunnström, G. (2004) *Betydelsen av god belysning*. I: Wijk, H. (red) Goda miljöer och aktiviteter för äldre. Lund: Studentlitteratur AB

Bryman, A. (2008) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber

Borgström, M. & Goldstein-Kyaga, K. (2006) *Från rotlöshet till kosmopolitism. Ungdomar i den globala staden*. Borgström, M. & Goldstein-Kyaga, K. (red) *Gränsöverskridande identiteter i globaliseringens tid – ungdomar, migration och kampen för fred*. Stockholm: Södertörn högskola

Cantora, A., Seema, I. & Restivo, L. (2015) *Understanding Drivers of Crime in East Baltimore: Resident Perceptions of Why Crime Persists*
<https://mdsoar.org/bitstream/handle/11603/3988/cantora.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [2019-01-04]

Claeson, Å (1990) *Fritidsvanor i Göteborg – en studie av årskurserna 1–9*.
<http://www.stockholm.se/OmStockholm/Fakta-och-kartor/Forskning-och-rapporter/Forskning---idrott-och-kultur/Alla-rapporter/> [2018-12-19]

Danermark, B. (2013) *Socialt arbete och kunskap - Tre metateoretiska mönster I*: Blom, B., Morén, S. & Nygren, L. (red). *Kunskap i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur

Dannefjord, P. (2005) *Metod och problem – en inledning till sociologisk analys*. I: Olsson, G. (red). *Samhällsvetenskapens hantverk*. Lund: Arkiv förlag

Evans, G., Wells, N. & Moch, A. (2003) *Housing and Mental Health: A Review of the Evidence and a Methodological and Conceptual Critique*.
<http://web.comhem.se/u68426711/24/Evans2003HousingMentalHealth-ReviewEvidenceMethodologicalConceptualCritique.pdf> [2019-01-04]

Eulau, L. (2014) *Estetikens nycklar till våra inre rum*. I: Wijk, H. (red) *Vårdmiljöns betydelse*. Lund: Studentlitteratur

Franssén, A. (2005) *På fältet*. I: Olsson, G. (red). *Samhällsvetenskapens hantverk*. Lund: Arkiv förlag

Granlund, E. (2009) *Mötas, utvecklas eller kontrolleras? – Målinriktning och kvalitet på fritidsgårdar*. https://fritidsledare.se/wp-content/uploads/2016/04/Rapp_moetas_utvecklas.pdf [2019-01-03]

- Gärling, T. (2005) *Svensk miljöpsykologi i ett internationellt perspektiv – Historik, nuläge och framtiden*. I: Johansson, M. & Küller, M. (red) Svensk miljöpsykologi. Lund: Studentlitteratur
- Gustafsson, P. (2018) *Vi har Sveriges bästa fritidsgård*. Jnytt, 7 feb. <https://www.jnytt.se/article/vi-har-sveriges-basta-fritidsgard/> [2018-10-05]
- Helleday, A. & Wikander Berg, B. (2007) *Fyra psykologiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- Janssens, J. & Laike, T. (2006) *Rum för återanpassning, Den fysiska miljöns betydelse – en miljöpsykologisk översikt*. <https://www.statinst.se/contentassets/7115120b8cfd4cc59837e0d6337cdab4/rum-for-ateranpassning-den-fysiska-miljons-betydelse-inom-ungdomsvarden-en-miljopsykologisk-oversikt.pdf> [2018-10-05]
- Knez, I. (2005) *Ljusets psykologiska inverkan*. I: Johansson, M. & Küller, M. (red) Svensk Miljöpsykologi. Lund: Studentlitteratur
- Küller, R. (2005) *Miljöpsykologins uppkomst och utveckling i Sverige*. I: Johansson, M. & Küller, M. (red) Svensk Miljöpsykologi. Lund: Studentlitteratur
- Laike, T. (2005) *Inomhusmiljöns betydelse för barns välbefinnande*. I: Johansson, M. & Küller, M. (red) Svensk Miljöpsykologi. Lund: Studentlitteratur
- Lindström, M. (2014) *Framtidens mötesplatser för unga – omvärldsanalys*. <https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1757974> [[2019-01-04]
- Lundin, S. (2014) *En läkande och säker miljö för psykiatrin*. I: Wijk; H. (red) Vårdmiljöns betydelse. Lund: Studentlitteratur
- Magnusson, L. (2008) *Invandring och Segregation*. I: Magnusson Turner, L. (red) Den delade staden. Stockholm: Borea Bokförlag
- MCUF (2016) *Kartläggning av öppen fritidsverksamhet – En nationell bild och faktorer som påverkar deltagande*. https://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/kartlaggning-oppen-fritidsverksamhet.pdf [2018-10-05]

- Molina, I. (2008) *Den rasifierade staden*. I: Magnusson Turner, L. (red) Den delade staden. Stockholm: Borea Bokförlag
- Nacka Kommun (2018) *Ung livsstil i Nacka 2016-2017*.
https://www.nacka.se/4987a4/globalassets/uppleva-gora/dokument/ung-livsstil/ung_livsstil_webb_2016_2017.pdf [2019-01-04]
- Nilsson, U. (2014) *Oljud och välklingande toner*. I: Wijk, H. (red) Vårdmiljöns betydelse. Lund: Studentlitteratur
- Nordström, M. (1996) *Miljöpsykologiska aspekter*. I: Arnsberg, K-O. (red) Människa och Miljö – underlag till Byggnadsrådets forskningsprogram 1997-1999. Stockholm: Byggnadsrådet
- Nordström, M. (2005) *Platsintressets skiftande innebörder för barn under uppväxten*. I: Johansson, M. & Küller, M. (red) Svensk Miljöpsykologi. Lund: Studentlitteratur
- Olson, H.E. (1982) *Från hemgård till ungdomsgård*. Stockholm: RSHF:s förlag
- Paulsson, J. (2004) *Rum för äldre*. I: Wijk, H. (red) Goda miljöer och aktiviteter för äldre. Lund: Studentlitteratur
- Prestwood, L. (2010) *Architectural design factors of domestic violence shelters that affect outcomes for female domestic violence victims: a naturalistic inquiry to establish grounded theory for future research*. <http://oaktrust.library.tamu.edu/handle/1969.1/ETD-TAMU-2010-05-7819> [2019-01-04]
- Ragneskog, H (2004) *Goda och dåliga ljudmiljöer*. I: Wijk, H. (red) Goda miljöer och aktiviteter för äldre. Lund: Studentlitteratur
- Rennstam, J. & Wästerfors, D. (2011) Att analysera kvalitativt material. I: Ahrne, G. & Svensson, P. (red) Handbok i kvalitativa miljöer. Stockholm: Liber
- Sandell, A. (1997) *Om tonårpsykoanalys – en introduktion till historiska och aktuella psykoanalytiska aspekter på adolescensen*. I: Norman, J. (red) Psykoanalys för barn och unga. Stockholm: Svenska psykoanalytiska föreningen
- Sander, Å. (1999) *Edmund Husserls fenomenologiska tradition*. I: Allwood, C.M. & Erikson, G.M. (red) Vetenskapsteori för psykologi och andra samhällsvetenskaper. Lund: Studentlitteratur

Sandman, P.O. & Edvardsson, D. (2004) *Symbolers betydelse*. I: Wijk; H. (red) *Vårdmiljöns betydelse*. Lund: Studentlitteratur

Scannell, L., Cox, R.S., Fletcher, S. & Heykoop, C (2016) *That was the Last Time I Saw my House”: The Importance of Place Attachment among Children and Youth in Disaster Contexts*. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/ajcp.12069> [2019-01-04]

Serhede, O. (2002) *Alienation is my nation*. Stockholm: Ordfront förlag

Sundling, J. & Halth, G. (2017) *Inkomstklyftorna ökar i 286 kommuner – här är hela listan*. Dagens Samhälle, 16 feb. <https://www.dagensamhalle.se/nyhet/inkomstklyftorna-oekar-i-286-kommuner-haer-aer-hela-listan-31594> [2018-12-19]

Trost, J. (2010) *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur

Tonström, E. (2017) *Utmaning: Få bort machokulturen från fritidsgårdarna*. Stockholm Direkt, 10 feb. Tillgänglig: <https://www.stockholmdirekt.se/nyheter/utmaningen-fa-bort-machokulturen-fran-fritidsgardarna/repqbj!DJeoZB6j4CzAhkGnDF13OQ/> 2018-10-05

Törnquist, A. (2005) *Skolhus för tonåringar*. Stockholm: Stiftelsen Arkus

Vetenskapsrådet (2011) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf?fbclid=IwAR2cb_QBn_BzP1srPEdVuIoB1wrh8RP3KXUtyQKhBeRd2Yr6QW5WvJIPuzc [2019-01-08]

Whitt, A. (2013) *Impact of the built environment on urban adolescent depressive symptoms*. <https://cdr.lib.unc.edu/indexablecontent/uuid:93530c55-9c44-4c21-ae2c-217c9ac3dbfa> [2019-01-04]

Wijk, H. (2004) *Färg för tydliga rum*. I: Wijk; Helle (red) *Goda miljöer och aktiviteter för äldre*. Lund: Studentlitteratur

Wijk, H. (2014) *Färgsättnings om kod, ledtråd och förskönande faktor*. I: Wijk; H. (red) *Vårdmiljöns betydelse*. Lund: Studentlitteratur

Wikström, B-M. (2014) *Konstbilden – en resurs i vården*. I: Wijk; H. (red) *Vårdmiljöns betydelse*. Lund: Studentlitteratur

Westlander, G. (1999) *Ekologisk psykologi och behavior setting-teorin*. Lund: Studentlitteratur

Zetterquist-Eriksson, U. & Ahrne, G. (2011) *Intervjuer*. I: Ahrne, G. & Svensson, P. (red) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber

6. Bilagor

Bilaga 1 – intervjuguide

Hur skulle ni beskriva er målgrupp?

Hur skulle du beskriva området?

Hur skulle du beskriva gårdens fysiska miljö?

Hur mycket pratar ni om den fysiska miljön?

Hur bestäms utformningen av den fysiska miljön (inredning, färgval etc)?

Vilken påverkan har ungdomarna att bestämma över den fysiska miljön?

Vem ansvarar för inredningen?

Vad tycker ungdomarna om den fysiska miljön?

Vad tycker du själv?

Vad tycker dina kollegor?

Vilka riktlinjer finns för gårdens inredning?

Har du märkt om den fysiska miljön påverkar ungdomarnas beteende?

Har ni ändrat i miljön för att förändra ett beteende på gården?

Har ni ändrat i miljön för att locka till er nya målgrupper?

Vilka utmaningar möter ni på fritidsgården?

Har du hört begreppet ”miljöpsykologi” förut?

Vilka funktioner har den fysiska miljön på er fritidsgård? (att lugna, aktivera, sammanföra etc).

Vilket rum/plats är mest populärt på fritidsgården? Skiljer sig detta mellan könen?

Hur mycket pengar läggs på den fysiska miljön?

Vad vill ni signalera med den fysiska miljön?